

„Išteklių“ vaizdinys šiuolaikiniame moksle

1. Pirmiausia meskime žvilgsnį į humanitarinių ir socialinių mokslų sritį. Nereikia didelių empirinių tyrinėjimų, kad pastebėtume akivaizdų dalyką – šią sritį persmelkęs diskursas, grindžiamas „išteklių“ vaizdiniu, kuris savo ruožtu palaiko „išteklinį“ požiūrį į pasaulį ir žmogų, vadinasi, ir į visas tų mokslų tyrinėjimams išskiriamas žmogaus gyvenamo pasaulio sritis. „Žmogiškieji ištekliai“ (*human resources*) yra „išteklinio“ mąstymo koncentratas – jis ne tik nurodo vyraujančią mokslinės humanitarinės bei sociologinės mąstysenos pobūdį, bet ir pats nužymi platų tyrinėjimų lauką: įvairios teorinės prieigos bei metodai pasitelkiami lyginant įvairių regionų „žmogiškuosius išteklius“, svarstant raidos galimybes, kurios susiejamos su tų „išteklių“ gausa ar kokybe, ieškant naujų jų „sankaupų“ ar tiriant jų vidinę „dinamiką“. „Žmogiškųjų išteklių“ vaizdinys ir juo grindžiama mąstysena vyrauja ir mokslo politikoje: mokslo politikams ir valdininkams labiausiai rūpi tokių „išteklių“ apimtis, vidinių sluoksnių, pavyzdžiui, intelektinių, gebėjimų, tyrinėtojų ir pan. „išteklių“ gausinimas ir efektyvus panaudojimas. Europos Sąjungos mokslo plėtrai bei projektams skirtuose dokumentuose *human resources* (ir jų atmainos) yra viena svarbiausių sąvokų, valdanti mokslinį politinį diskursą. Į tuos dokumentus lygiuojasi ir nacionalinių valstybių kuriami bei tvirtinami dokumentai. Beje, „išteklinė“ mąstysena išplito ir kultūros industrijoje – nieko nestebina svarstymai apie „vizualinius išteklius“ ar „istorinio kultūrinio paveldo išteklius“.
2. „Išteklių“ vaizdinys būdingas ir gamtos mokslams. Tiksliau kalbant, jiems pirmiausia, nes humanitariniai bei socialiniai mokslai perėmė gamtamokslinį scientistinį pasaulėvaizdį ir gamtamokslio įtvirtintą moksliskumo nuovoką, grindžiamą matavimu, apskaičiavimu, dėsningumu ir numatymu. Tačiau humanitariniai bei socialiniai mokslai ir į patį gamtamokslinio pažinimo vyksmą žvelgia išskirdami įvairius „žmogiškųjų“ ir kitokių išteklių sluoksnius – tyrinėtojų, informacijos, institucijų ir kitokie ištekliai. Ką rodo toks „išteklių“ vaizdinio ir „išteklių“ supratimu grindžiamo įvairialypio mokslinio, politinio ir kasdienio diskursų tinklo išplitimas? Tas vaizdinys yra ne kokia madinga sąvoka, dėl kurios reikalingumo ar tikslingumo dar galima būtų ginčytis, o esminis mūsų gyvenamo meto pasaulėvaizdžio ir pasaulėjautos elementas, teigiantis, kad žmogus, jo gebėjimai, dvasinės savybės, išgyvenimai ir žmogaus gyvenamas pasaulis yra laikomi ne tik galimais, bet ir būtinais perdirbti iškiliais.
3. Tokį pasaulio būvį, kuriame įsivyroja „išteklių“ vaizdiniu grindžiamas pasaulio vaizdas ir jo supratimas, aptarė Martynas Heideggeris, aiškindamas Vakarų metafizikos istoriją, kurioje Būties mąstymą pakeičia esinio tyrinėjimas, ir jos lemtingąjį „dekartiškąjį“ virsmą. Jo aiškinimu Naujaisiais laikais įsivyrojanti visuotinio naudingumo sistema grindžiama gamtos ir žmogaus gyvenamo pasaulio suišteklinimu, kurį skatina vieningu mokslo—technikos—gamybos vyksmu apsireiškiantis būtiškasis apskaičiuojantis projektavimas. Naujesiems laikams, kitaip tariant, kapitalizmui, būdinga nepaprastai staigus mašininės technikos iškilimas, pajungiantis sau subjektą, mokslą ir matematinę gamtotyrą. visi gamtos tyrinėjimai įgyvendinami skaičiavimu ir projektavimu pagrįstais matavimais. Mokslas per tyrinėjimo veiklą išskiria vis naujas tyrimų sritis ir paverčia jas tyrimų objektais – randasi pagal daugybę metodų išskleisto pamatinio gamtotyros projekto atmainų. Kitas svarbus Naujųjų laikų bruožas tas, kad mokslas tampa gamybiniu, kadangi susisaisto su eksperimentavimo technika ir suinstitucionalėja. Mokslinė veikla kuria jai reikalingą žmogaus tipą – tyrinėjimo klausimus keliantį bei sprendžiantį ir tyrinėjimo užduotis vykdančią tyrėją. Jo veiklą ima nulemti gamybiniai tikslai, nes pažintiniu tyrinėjimu esiniai paverčiami galimais disponuoti objektais, o plačiau – iškiliais. Tik tokie objektai ir laikomi

esančiai, tik jie kildina mūsų realia laikomą tikrovę. Pažintinė veikla grindžiama subjekto ir objekto priešstova. Subjektas prieš save stato tokį pasaulio vaizdą, kuriuo pasaulis suobjektinamas taip, kad jau galimas pulti ir užimti. Pažintinis tiriamasis santykis yra antpuolis, pasaulio puolimas, užgrobimas ir užgrobų sričių nusiaubimas. Toks žmogaus ir gamtos bei pasaulio santykis yra būtiškas, nuo žmogaus valios nepriklausomas vyksmas – pasaulis išsislaptina subjektui moksliskai objektyviai.. tad mokslo, technikos ir gamybos jungtis yra likiminė, plaukianti iš Būties išsislaptinimo būdo – per mokslinę techninę objektyvią gamybą. Neišvengiama to vyksmo pasekmė – subjektas taip pat atsiduoda mokslinei gamybai ar gamybiniam technologiniam mokslui ir virsta objektų sandaupa. Naujaisiais laikais , kaip išsivysto visokeriopa pasaulio ir žmogaus nusiaubimo karštinė, būtis galutinai apleidžia subjektu (kitaip, komunikantu) virstantį žmogų, kuris „jau nebeslepia savo pobūdžio – būti svarbiausia žaliava“ (1992; 283). Tačiau žmogaus „žaliaviškumo“ rodymas suvokiamas ne kaip žmogaus esybės pažeminimas – nuo dvasingumo prie žaliaviškumo, -- o kaip naujų galimybių panaudoti žmogų ar naudingai, efektyviai save pateikti (darbo jėgos ar paslaugų pavidalu) laukas.

4. Humanitariniuose ir socialiniuose moksluose, kurie formuoja mokslinės savirefleksijos lygmenį, išsivystęs „išteklų“ vaizdinys rodo, jog visuomenė ima žvelgti į save ne kaip į išskirtinį socialinį nelygstamų individų darinį, o kaip į įvairių išteklių sandaupą, kurią būtina kuo efektyviau/naudingiau perdirbti ir panaudoti. Tiesos taip pat suimamos išteklių sąvoka – jos vertinamos ekonominio ir kitokio efektyvumo požiūriu. Visuose moksliniuose projektuose įprasta nurodyti numatomą gauti naudą. Visuomenė savo humanitarinio elito lūpomis jau nebeslepia, jog toks „išteklinis“ požiūris ir yra vienintelis tikras. Vis dėlto visuomenės sąmonėje gyvybingas ir kitas diskursas, kurį sąlygiškai galėtume pavadinti „laisvės“ diskursu – jis apima žmogaus teisę ir individo laisvę, esmines demokratinės sistemos vertybes. Pabandykime tuos diskursus susieti ir pamatysime, jog jie ne tik kad nesileidžia suderinami, bet savaip vienas kitą pašiepia. Kaip įmanoma „žmogiškuosius išteklius“ susieti su „laisve“? Ką galėtų reikšti „išteklų laisvė“? tad tenka pripažinti, jog „laisvės“ diskursas yra reliktinis ideologinis diskursas, padedantis „išteklų“ diskursui sklandžiau, vadinasi, efektyviau funkcionuoti.
5. „Laisvės ir teisių“ diskursas atlieka svarbią nuslėpimo funkciją – jis neleidžia išsivystyti , tad ir suvokti vieno akivaizdaus dalyko – „išteklų“ diskursas žmogų iškelia ir priešstato kaip tiesioginę gyvybinę medžiagą ir gyvybinę energiją žaliavą. Su kultūra, gebėjimais, dvasinėmis savybėmis susijusios „žmogiškųjų išteklių“ supratimo atmainos jau yra nelyg praeitis etapas. Pagrindinis dabartinio gamybinio mokslo perdirbamasis vyksmas nukreiptas į gyvybę. Tiesa, gyvybinę energiją jau kuris laikas perdirba seksualumu paženklinta kultūros industrija. Genus, genetinį kodą, kitas gyvybines medžiagas (visos šios gyvybės formos patentuojamos) perdirbti imasi priešakinis mokslo darinys, vienijantis bio, genetines, informacijas ir nano technologijas. Šis darinys galutinai susekuliarins ir išslaptins pasaulį -- iš genetinio kodo ištrauktas pirminis Dievo atvaizdas, pagal kurį buvo sukurtas žmogus, bus perkoduotas ir perdirbtas pagal savo prekinę formą įgavusį žmogaus išsivystavimą. Galutinis žaliavos išsilaisvinimas? Kaip tik šią kapitalizmo stadiją ir vadiname postmoderniaja. Ją pranašingai nusakė M. Heideggeris aukščiau cituota mintimi.